

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд **“АРАБИТЕ В СИЦИЛИЯ IX-XI ВЕК. ЗАВОЮВАНЕ, ИНСТИТУЦИИ, КУЛТУРНИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ“**, представен от Десислава Стефанова Владимирова за присъждане на образователната и научна степен **“Доктор”** по научната специалност **„Средновековна обща история“**, шифър : **050303**.

Редовната докторантка в Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ Десислава Владимирова Стефанова представя дисертация, състояща се от Въведение, три глави и Заключение в обем от 226 стр. Изложението от 160 стр. е последвано от списък на съкращенията, индекс на използваните термини (стр. 162-164), приложения (стр. 165-211) и библиография (стр. 212-226).

Преди да разгледам труда, ще посоча някои съпровождали неговото написване обстоятелства. Изследването впечатлява с обема и многообразието на привлечените източници. Авторката ги подбира и оценява във Въведението, сравнява и използва в изложението и накрая ги посочва по раздели в Библиографията. Честото дословно привеждане на пространни откъси говори за осъществен пряк досег. И докато си задавах въпроси, доколко докторантите имат възможност да се запознаят с труднодостъпни (по време и съдържание) извори, колегата дава отговор. Тя посочва своя докторантски проект : „Арабите в Сицилия IX-XI век – материално и културно наследство.(стр. 144 сноска 782) За неговото изпълнение посещава за две седмици Сицилия. Приложение 11 съдържа части от събраното и показва срещи с италиански специалисти. Наред с благоприятната обстановка, докторантката изучава арабски език, което позволява съставянето на дисертацията да се оцени като образец за взета присърце и свършена добра работа.

Въведението подготвя читателя към запознаване с пространна материя. Посочени са обхванатите от труда подтеми, които разкриват завоюването, изграждането и дейността на учрежденската надстройка, протичането на културните взаимодействия. Очертани са времевите граници на арабското завоюване, управление и присъствие (827-1091г.), което се разглежда като част от историческото развитие в Средиземноморието, свързано с религиозно-политическите отношения между „Дома на исляма“ и християнския свят. Така очертаното съдържание на темата се определя като цел на дисертацията. За да я постигне авторката разграничава в последователен ред шест задачи, които същевременно са подходящи за навлизане, тълкуване, изводи и заключения. Редом с тях, посочва прилаганите сравнителен метод, системен анализ и синтез с оглед на изворовия материал. По-нататък следва прегледът на източниците. Той започва с очертаване на средновековните извори под неясното заглавие „Състояние на проблема“, последвано от логичното разделение между изследванията на съвременните европейски и български автори. Обзорът е на добро научно равнище. Личи си, че авторката задълбочено познава многобройни и разнообразни източници, умело борави с тях и пълноценно използва, като грижливо сравнява тяхната достоверност, становища и отношение. По-нататък, в хода на цялото изложение, представя възможно най-близки до историческата истина оценки за събития, явления и процеси. **Тази определяща съдържанието на представения труд черта е и негово основно достойнство.** Висока оценка заслужава подробното представяне на „Средновековна Сицилия в обсега на

българската историография“, което показва нагледно възможности и качества на нашата историческа наука.

Ще се спра на някои лесно преодолими слабости и пропуски.

- Посочването на занимавалите се с темата автори, техните идеи и приноси често е неравносечно. Научаваме, че проф. Лучия Арчифа преподава средновековна история в у-та в Катания и участва в щателно проследени по години археологически разкопки на острова.(сн. 63, стр.16, стр.29-30). Същевременно на стр. 13-14 авторката подчертава основополагащия принос на Микеле Амари за изучаването на мюсюлманска Сицилия и дава кратка оценка на неговите трудове и подход. Но не споменава житейския му път. В „Уикипедия“ четем, че е роден в Палермо през 1806 г. и умира през 1889 г., че е виден патриот и пръв министър на образованието на обединена Италия. А това е важно да се знае.

- Арабските автори следва да се изписват не само като Ибн Хаукал, Ибн Адари, Ибн Нууайри, а с целите им имена. Когато са прекалено пространни се допускат съкращения, съобразени с присъщите на арабските и мюсюлмански имена особености. „Книгата за завоюването на страните“ и нейния автор Абу ал-'Аббас Ахмад ибн Йахйя ибн Джабир ал-Балазури трябва да се посочи в библиографията, а не чак на 32 стр.

- Не са направени необходимите пояснения на редица източници, напр. какво означава *Гениза*, като обяснението на стр. 12, че се състои от „заровени документи“ не е достатъчно. Не се посочва, че анонимния автор на „Хрониката от Кеймбридж“ отразява вижданията на християните от Сицилия и др.

Последвалото изложение е построено върху двата основни подхода : **историческия (хоризонтален) и логическия (вертикален).**

Историческият е използван в първият параграф „Исторически контекст“ от *Глава Първа „Седемдесет и пет години завоюване“*. **По-нататък авторката прилага логическия подход.** С него разкрива действията на мюсюлманското командване в хода на завоюването, наред с въоръжените сблъсъци по суша и по море (стр.37-63). Смятам, че съдържанието би било по-добре разкрито, ако колегата продължеше да прилага историческия подход. Така щяха да се избегнат дължащите се на изкуствено разделение по параграфи повторения на тясно свързани събития и обстоятелства. Например, на стр. 38 е приведен разказ на участник в първото сражение между арабите и съперника на Еуфимий Балата. Описва се прякото участие на допринеслия за успеха на нахлуването Асад ибн Фурат и неговото презрително отношение към противника. Протичането на битката и поведението на нейните участници са описани с подробности и на стр. 47-48. Налице са и други повторения. Всички те биха могли да се обединят, като последователно се проследи мюсюлманското настъпление, замислите и действията на командващите и тяхното отражение в битките и обсадите по суша и море. Така ще бъде изградена по-ясна и завършена представа за неговия ход и последствия.

Преди разглеждането на настъплението, в сноска 13 на стр. 9 се посочва, че през разглеждания период островът е бил под управлението на династиите на Аглабиди (800-909 г.), Фатимиди (909-1171 г.) и Сицилийски емират (965-1072 г.). Но тъй като липсва предварително общо запознаване с тяхната власт, свързаните с тях събития не

могат да бъдат разбрани с цялостното им значение. Затова смятам, че изложението трябва да се предшества от крайно необходим параграф. В 2-3 страници читателят следва да се запознае **в общи линии** с установяването, владетелите, развитието, вътрешната и външна политика на трите династии. Чрез подбор, авторката може да използва отнасящите се до тяхното управление десет страници в пар. 1. от *Глава Втора „Институциите – създаване и функциониране“*.

Изложението в *Глава Втора* показва съществени страни от състоянието на „Общността на правоверните“ : „свещанието“, съдебното и данъчно управление, училища, „военни манастири“ и др. Предоставените сведения и изводи могат да послужат като полезна основа за по-подробни изследвания.

В *Глава Трета „Културни взаимодействия“* се разглежда мястото на Сицилия като разположено в покрайнина средище на културен обмен в „Дома на исляма“. В посветения на завладяването на острова през християнския светоглед параграф (стр. 112-116) авторката умело вплита сред източниците и описва някои основни черти на старобългарския превод на „*Видение Данаилово*“. По нататък се спира на отношението на мюсюлманската власт и правоверните към обитаващите редом с тях християни и юдеи и оценява културните измерения на тяхното съжителство. Спира се и на предположението за наличие на богомилска общност и след разглеждане на изворите и трудовете на изследователите, сред които видно място заемат българските учени, заключава че „присъствието на богомили в Сицилия през IX-XI в. не може да бъде потвърдено“ (стр. 125). Посочени са разнообразните взаимодействия с близките и по-далечни мюсюлмански и християнски съседи. Умело е разкрито оставеното културно наследство, плод на съществуващата през IX-XI в., обществена и духовна среда. Докторантката посочва като нейна определяща черта „разнообразието от етноси, говорими езици, световъзприятия, стоки и идеи“ (стр.151).

Заключението в обем от десет страници е твърде „разтегнато“. Краткият преразказ на трите глави всъщност „потретва“ редица постановки, изложени в началото, а често и в края на всяка от тях. Отново се разглеждат „проблемни звена за мюсюлманското настъпление“, посочват се арабските военачалници и техните заслуги, чертите на арабското управление и културно наследство и т.н. Заключението придобива облика на своеобразен отчет, подсилен от използването на глаголите в първо лице : „разгледах“, „представих“, „обособих“, „установих“ и др. Така значително се превишават възприетите в този случай за заключение 2-3 стр. Като подходящо за неговото съдържание бих отделил изложението от втория абзац на стр. 160 до края, наред това на стр. 21-22 под заглавието „Актуалност и приноси“.

Съпровождащите основното съдържание обширни и разнообразни приложения са умело подбрани и полезни. Показват стремеж към изчерпателност и потвърждават достойнства на дисертацията.

Д. Владимирова пише разбрано и убедително, но и тя често се поддава на наложилото се мнение, че използването на чуждици повишава научните качества на изложението. Когато посочва мнението на френските изследователки Анлиз Неф и

Вивиан Прижант за характера на византийските походи срещу арабското нахлуване, колежата превежда дословно определението му *réactif* като „реактивен“ (стр.24). Следва да се преведе като „противодействащ“, както е указано във Френско-българския речник. Ще посоча пример със заглавието „Институциите – създаване и функциониране“. Аз бих го написал „Учреждения – създаване, предназначение и дейност“. Ще заключа, че когато при анализа и илюстрирането на конкретиката, е negliжиран българския лингвистичен фонд, провокира се ситуация, която реално и потенциално окуражава негативен процес на неговото финално елиминиране. (Макар и по-трудно, може и така да се пише!) Имам препоръки по начина на съставяне на сноските. На много места посочените „под черта“ източници са раздути с пространни обяснения, сравнения и дори цитати. Читателят насочва вниманието си към тях и неизбежно губи връзката с текста, който приведените сноски изясняват. Затова, след като се съгласуват с постановката, която да потвърдят или докажат, уточненията следва да се поставят „над чертата“, където им е мястото.

Общото впечатление от работата е добро. Наред с редицата обнародвани статии и студии, тя представя докторантката като млад учен с обещаваща плодотворна научноизследователска дейност. По обхват, представяне, приноси и полза за нашата историческа наука “АРАБИТЕ В СИЦИЛИЯ IX-XI ВЕК. ЗАВОЮВАНЕ, ИНСТИТУЦИИ, КУЛТУРНИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ“ съответства на изискванията за дисертационен труд. Убедено предлагам на членовете на уважаемото научно жури да присъдят на Десислава Стефанова Владимирова образователната и научна степен “Доктор” по научната специалност „Средновековна обща история“.

Рецензент :

(Проф. Йордан Пеев, д. и. н.)

София, 10 февруари 2016 г.